

Mòdul 4

Interculturalitat, interseccionalitat, diversitat funcional, inclusió

TRANSFORMANT L'EDUCACIÓ

Créditos

Coordinación: Mar Herranz Mateos (FAD)
Raquel Robla Carretero (FAD)

Autoría: Valeria de Ormaechea Otadora (Grupo INTER)

Maquetación: ADDO Estudio Gráfico

© 2022

INDEX

Introducció	4
4.1. Prejudicis i estereotips	7
4.2. Racisme, xenofòbia, discriminació: processos de jerarquització i alteritat	16
4.3. Discursos d'odi: causes i conseqüències	26
4.4. Interseccionalitat	34
4.5. Diversitat funcional, inclusió	40
Recursos	47
Bibliografia.....	49

INTRODUCCIÓ

En aquest mòdul treballarem diferents tipus de discriminacions i les abordarem com a constructe social. Això suposa el reconeixement de la seua arbitrarietat i contingència. Considerem imprescindible abordar aquest tema en un moment en què s'ha produït un increment notable dels discursos d'odi en relació amb tot allò que es percep com a divers o dissident d'una suposada normalitat. Per això, ens proposem ací aclarir què són els estereotips i prejudicis i com funcionen en la producció i reproducció de les diverses formes de discriminació. Per això ens resulta especialment útil prendre el concepte d'interseccionalitat aportat pels feminismes per a posar en relació les formes variades en què s'expressa la discriminació.

Relacionem aquest mòdul amb **l'ODS 10: Reducció de les desigualtats**. Tot i els avanços aconseguits en algunes àrees durant els últims anys, l'ONU assenyala que la desigualtat és un dels reptes més grans de la nostra era i suposa un obstacle no només per al desenvolupament, sinó també per a la pau, i per a assegurar els drets humans a tot el món.

La desigualtat d'ingressos entre els diferents països del món continua creixent, malgrat que el 40% més pobre dels habitants de la majoria dels països ha aconseguit millorar les seues condicions. El 10% més ric de la població posseeix el 40% dels ingressos mundials totals i alguns informes suggereixen que el 82% de tota la riquesa creada el 2017 va beneficiar a l'1% de la població, la més privilegiada, mentre que el 50% més pobre no va percebre cap benefici.

Aquesta desigualtat d'ingressos perjudica també la igualtat d'oportunitats entre les persones, especialment en l'accés a una feina digna o a serveis sanitaris i educatius. A més, hi ha de-terminats grups vulnerables, com els migrants, les dones o les persones amb discapacitat, que pateixen una desigualtat més gran d'ingressos i d'oportunitats, per la qual cosa requereixen solucions ajustades al seu context particular. Mostra d'això són les dades que reflecteixen que tres de cada deu persones amb discapacitat en actiu a Espanya estaven a l'atur el 2017.

Els migrants són un dels grups que pateix més desigualtat. A més, el canvi climàtic comença a ser un dels pitjors agreujants per a la migració per la necessitat de fer front als efectes que ocasiona, com ara sequeres o inundacions.

La desigualtat constitueix una amenaça per al desenvolupament social i econòmic, debilita el creixement dels països, fomenta la pobresa global, especialment en relació amb els grups més vulnerables, i minva el sentiment de realització i l'autoestima de les persones.¹

De la mateixa manera, l'ODS 16, Pau, justícia i institucions sòlides, pretén promoure societats pacífiques i inclusives per al desenvolupament sostenible. Les persones de tot el món no han de tenir por de cap forma de violència i han de sentir-se segures al llarg de la seua vida, independentment del seu origen ètnic, religió o orientació sexual.

1

ONU: Objectius de Desenvolupament Sostenible: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/inequality>

Lamentablement, a la societat actual hi ha un sistema de jerarquització i privilegis d'unes persones sobre les altres, que fa que aquestes desigualtats hi pervisquen i augmenten, ja que impedeixen la igualtat d'oportunitats. En aquest mòdul analitzarem detalladament com funcionen aquests esquemes de jerarquització, com estan implantades les discriminacions estructurals i quines en són les causes i les conseqüències, per a poder detectar-les i treballar-les a l'aula.

Abans de començar:

Per a detectar les idees prèvies de l'alumnat en relació amb els temes que tractarem ací, us proposem pensar durant uns minuts de manera individual les preguntes següents i després compartir-les amb la resta del grup.

- Què és per a tu el racisme?
- Per a què serveixen els prejudicis i els estereotips?
- Coneixes la paraula interseccionalitat? A què creus que fa referència?
- Podries donar un exemple de diversitat i un altre d'inclusió?

4.1 Prejudicis i estereotips. Què són i com es produeixen?

Els prejudicis i els estereotips estan molt vinculats als processos de diferenciació i discriminació, tant de les persones com de les coses que componen el nostre món. Podríem dir, de primer, que els prejudicis i els estereotips són processos cognitius bàsics que ens ajuden a comprendre la immediatesa del món que ens envolta. Tanmateix, tenen la particularitat de ser elaboracions i judicis sense prou informació o coneixement, cosa que comporta dificultats si els projectem a l'àmbit social. Aquesta dificultat consisteix en el fet que funcionen en relació directa amb processos de racialització, jerarquització i discriminació de les persones.

4.1.1 Prejudicis

Lluch i Salinas (1996) recullen algunes definicions que ens ajuden a comprendre què són els prejudicis:

Per a Heinz (1968) és “un judici emés sense comprovar-ne la validesa pels fets”; segons Allport (1971) és “una actitud hostil o previnguda cap a una persona que pertany a un grup, que se suposa que posseeix les qualitats objectables atribuïdes al grup”; el col·lectiu Amani (1994) ho entén com “un judici previ no comprovat, de caràcter favorable o desfavorable, sobre un individu o un grup, tendent a l'acció en un sentit congruent” (p.27).

En aquesta línia, per al Grup Inter (2007) els prejudicis són “idees acceptades sense que hi haja un judici o una experiència pròpia d'aquestes” (p.24)

Si seguim aquestes definicions, podríem dir que en l'elaboració del prejudici actuen processos cognitius i de categorització, però també socioafectius, ja que impulsa sentiments negatius o positius que són compartits i tenen com a objectiu els membres d'altres grups. A més, es veuen influïts i legitimats per lleis i normes del grup majoritari.

Per a Ashmore (1970), els prejudicis tenen unes característiques molt concretes:

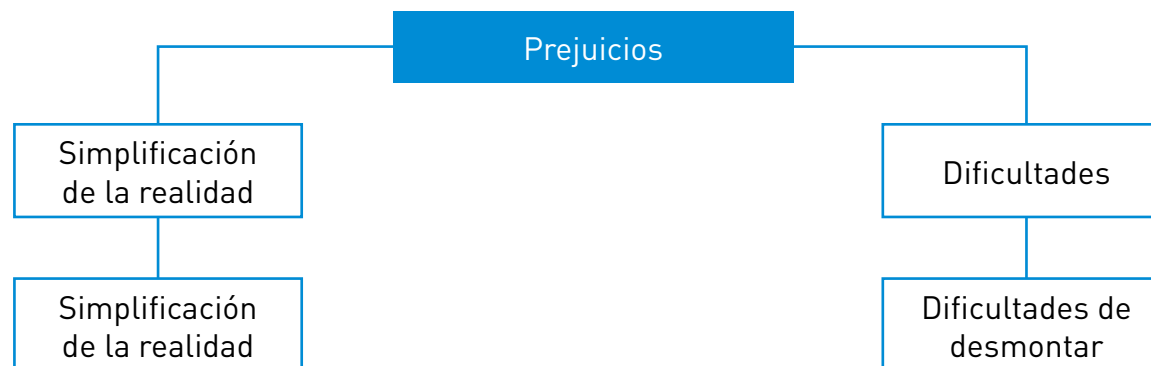
- Són una actitud.
- Són un fenomen intergrup al (processos orientats a la relació entre grups).
- Es dirigeixen de manera negativa cap a l'objecte del prejudici i poden suposar agressió, negació, evitació o altres conductes negatives.
- Solen ser injustos, esbiaixats i caure en generalitzacions errònies i excessives.

A més d'aquestes qualitats, els prejudicis són molt efectius, ja que s'accepten de manera quasi automàtica, i són molt fàcils de transmetre, però molt difícils de desmuntar. Són tan efectius perquè els hem incorporat com una certesa de manera inconscient. Així, quan a la nostra experiència quotidiana i personal succeeix algun esdeveniment que hi concorda, ràpidament els

confirmem i reforcem. Però quan hi apareix algun element que els contradiu, és percebut com una excepció; per això és tan difícil verificar-ne l'error o modificar-los (Grup Inter, 2007).

Una cosa que els reforça és que hi ha la percepció que són compartits per les altres persones, per tant, porten a actuar-hi en conseqüència.

Per a algunes autores, els prejudicis es poden expressar de manera diferent, tant explícitament com implícitament. En ambdós casos es manifesten com una actitud desfavorable cap al grup destinatari del prejudici. Els primers es manifesten de forma directa. La seua versió més simple i habitual atribueix a les persones característiques biològiques que les situen com a inferiors en algun sentit. Els prejudicis implícits, en canvi, funcionen com a justificació i defensa dels valors tradicionals, remarcant les diferències culturals com una manera de diferenciar allò que és “nostre” o “propí” d'allò que és “de l'altre” o “estrany”.

Els prejudicis implícits es relacionen amb un tipus de racisme no expressat en què pareix que no hi ha una actitud hostil sobre determinat grup o persona. No obstant això, mobilitzen certes valoracions o judicis negatius que no s'expressen com a odi o hostilitat evident, sinó que apareixen en forma de por, inseguretat, incomoditat o fins i tot com a desinterés o apatia davant dels altres. Actituds que, tot i no resultar excessives o arribar a la coacció física, evidencien un altre tipus de violència.

4.1.2 Estereotips

Segons Lluch i Salinas, (1996) els estereotips són “imatges mentals simplificades que ens formem sobre els membres d'un grup, i que són compartides socialment” (p. 24). Diríem que quan els prejudicis es conjuguen i es relacionen amb comportaments produeixen la conformació dels estereotips.

Així mateix, aquests poden ser positius o negatius i es poden referir tant a grups dels quals formem part com a d'altres que no. Algunes de les seues característiques són:

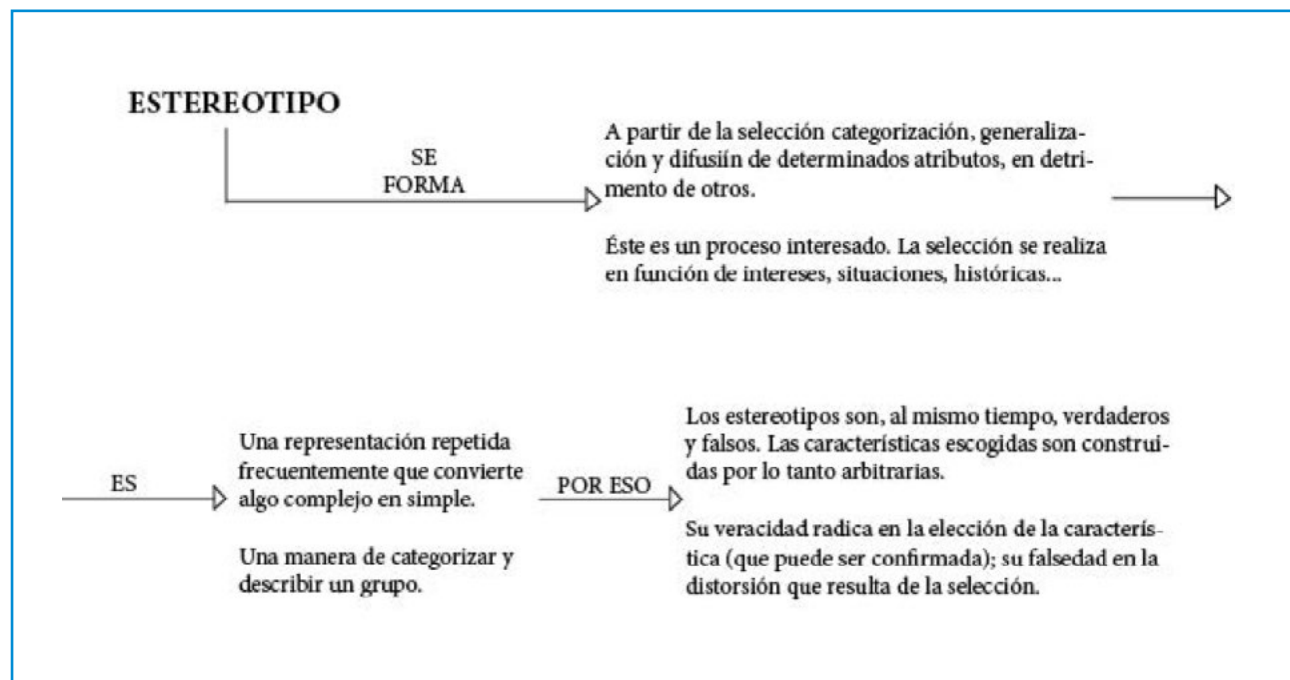
- Es creuen compartits pels altres.
- Identifiquen les persones com a part d'un grup determinat i no a partir de les seues característiques singulars.
- A través d'idees simplificadores, atorguen comportaments o hàbits a un grup determinat.
- Com els prejudicis, es transmeten amb facilitat i són difícils de desmuntar.
- Solen emprar-se de manera automàtica i inconscient.

Per tant, un dels seus atributs més significatius és que creiem que són part de la identitat de les persones, però en realitat construeixen un tipus de caricatura en què aquestes sempre són percebudes com a diferents o estranyes.

Generalment, tant en la construcció dels estereotips com dels prejudicis, es prenen dades d'experiències directes i es relacionen els comportaments de dues o més persones d'un mateix grup amb la resta de persones que considerem que hi pertanyen, el que suposa una generalització. Com veiem, no són plenament ficcions, ja que quasi sempre prenen dades tangibles de la realitat i les fan aparentment constatables. D'aquesta manera, per exemple, es vinculen conductes o característiques determinades a una cultura, a una edat o període vital, a un lloc d'origen o nacionalitat. Així, es lliguen perillosament amb la identitat individual o col·lectiva.

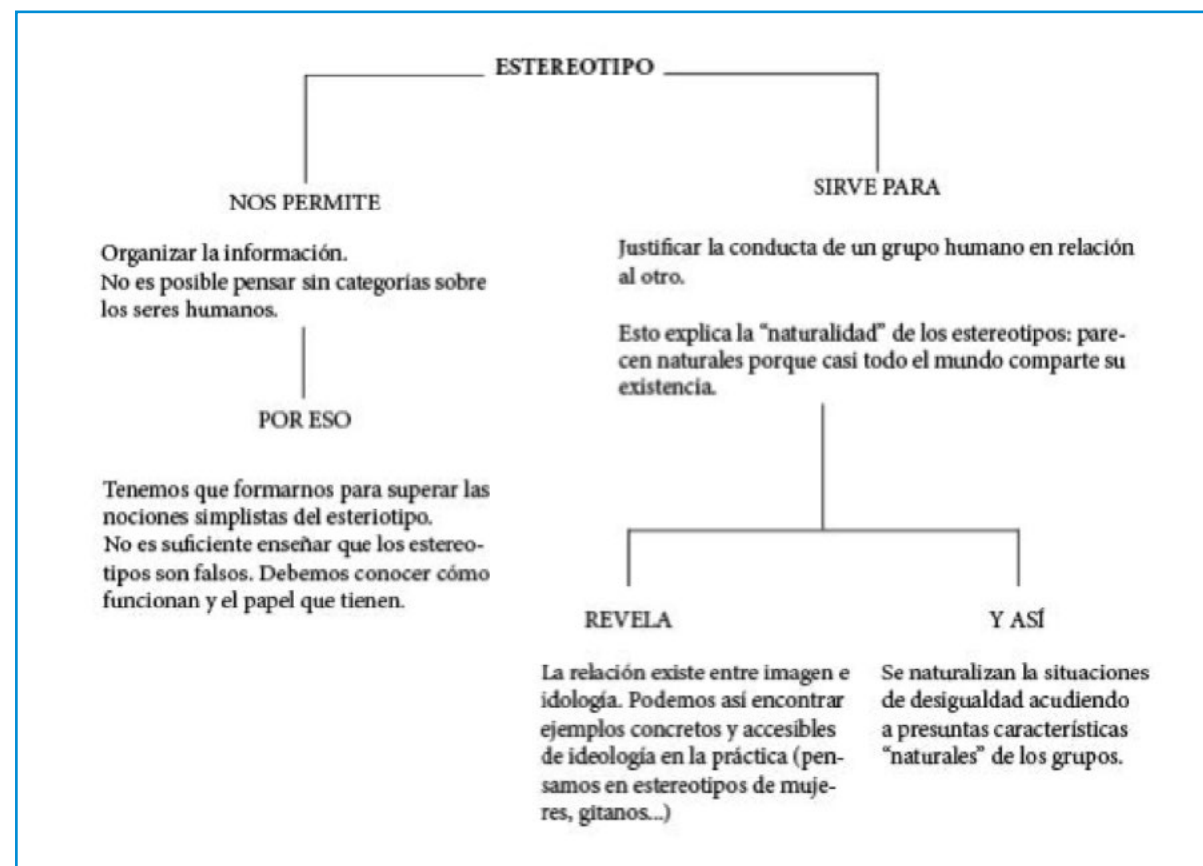
Aquest funcionament comporta el risc de jutjar les persones en virtut d'aquestes idees i poden generar una forta influència sobre el que esperem d'elles. Així, quan les nostres expectatives es veuen verificades amb fets, funcionen com una espècie de profecia autocomplida.

D'aquesta manera, tant amb els estereotips com amb els prejudicis, solem estar més disponibles per a confirmar el que creiem saber i menys receptius a encaixar als nostres esquemes de pensament el que no concorda amb les nostres idees prèvies. Alguns exemples d'aquestes tendències simplificadores són quan atribuïm a les dones, als adolescents o a qualsevol altre grup característiques diferencials o trets comuns, i en desdibuixem les particularitats.

Elaborat a partir del treball de Lluch i Salinas, 1996, p. 25.

Els estereotips estan fortament vinculats a la identitat; per tant, més enllà que siguin reals o imaginats, poden ser atribuïts tant a altres persones com a nosaltres mateixes. Poden ser positius (generalment reafirmant llocs de privilegi), negatius (confirmant opressions i asimetries) i fins i tot “neutres” (aparentment inofensius). Però tenen en comú la particularitat que atorguen un lloc social. En aquest sentit, el que és important és que siguem capaços de discernir quan estan operant de manera generalitzant i simplificadora i establint equivalències entre les persones que no són justes.

Elaborat a partir del treball de Lluch i Salinas, 1996, p.25.Actividades:

Títol:	La meua família
A qui va dirigida?	Infantil
Objetius:	Treballar la diversitat de famílies
Orientacions per a l'acció:	Canal Paka Paka, Serie Mi familia . Amb els capítols d'aquesta sèrie es podran treballar els diferents tipus de família. Pot ser una bona manera d'abordar la diversitat familiar que trobem a les aules.

Títol:	En certa enciclopèdia xinesa dels animals...
A qui va dirigida?	Primària: a partir del 2n cicle
Objetius:	Reflexionar sobre l'arbitrarietat de les classificacions
Orientacions per a l'acció:	<p>Llig el fragment següent (es pot repartir el text en paper o projectar-lo perquè el grup el puga llegir).</p> <p>"En certa enciclopèdia xinesa, els animals es divideixen en a] pertanyents a l'Emperador, b] embalsamats, c] ensinistrats, d] porquets, e] sirenes, f] fabulosos, g] gossos solts, h] inclosos en aquesta classificació, i] que s'agiten com bojos, j] innumbrables, k] dibuixats amb un pinzell finíssim de pèl de camell, l] etcètera, m] que acaben de trencar el pitxer, n] que de lluny pareixen mosques".</p> <p>Com s'imaginen que estaria il·lustrada aquesta enciclopèdia? Es pot donar un temps perquè usen algun recurs creatiu d'il·lustració o representació. <u>Preguntes per a treballar:</u> Quines altres formes de classificar els animals se t'acudeixen? I a les persones i a les coses? Creus que alguna classificació és millor que altres? Per què? <u>Finalitat i orientacions de l'activitat:</u> No hi ha una resposta correcta. La idea és que l'alumnat pense en altres classificacions possibles i reflexione sobre la seua arbitrarietat.</p>

Títol:	Les etiquetes són així
A qui va dirigida?	Primària: 2n i 3r cicle - ESO: 1r cicle
Objetius:	Indagar i reflexionar sobre el funcionament dels prejudicis a partir d'experiències pròpies.
Orientacions per a l'acció:	<p>Després de visionar el vídeo prenem el següent fragment de la cançó: "No me etiquetes, no soy así, mi peinado no muestra lo que hay en mí. Si tuviera tatuajes no harían de mí alguien mejor o peor de lo que fui".</p> <p>Finalitat i orientacions de l'activitat: En xicotets grups, compartim experiències en què hem estat etiquetats o hem etiquetat altres persones de diferents maneres. Després d'uns minuts, aquestes vivències es posen en comú i es dinamitza un debat sobre les etiquetes, els prejudicis i els seus efectes.</p>

Títol:	Proverbi xinés
A qui va dirigida?	ESO - Batxillerat
Objetius:	Indagar els prejudicis i els estereotips que recauen sobre determinats grups. Reflexionar sobre els efectes del desconeixement a la construcció d'estereotips i prejudicis.
Orientacions per a l'acció:	<p>Curtmetratge Proverbi xinés (9'39"). Dirigit per Javier San Román.</p> <p>Lloc: Espanya. 2006.</p> <p>Aquest curtmetratge aborda amb molt d'humor els prejudicis i estereotips. Un xic cubà i negre pot ser cambrer en un restaurant xinés? Ho admetria el propietari? Ho entendrien els clients? Són verdaderes i contrastades amb la realitat les idees i imatges mentals que tenim de cada col·lectiu, de cada comunitat? Què passa amb la por i el desconeixement?</p> <p>(Extret de Materiales audiovisuales para trabajar por la igualdad de trato -Accem i Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social-).</p>

4.2. Racisme, xenofòbia, discriminació: processos de jerarquització i alteritat

Una altra pregunta que podríem fer-nos és de què parlem quan parlem de racisme. Generalment, el racisme ha estat entès i tractat com si depenguera exclusivament d'una sèrie de prejudicis i estereotips individuals sobre determinades persones i grups. Per tant, la manera d'abordar-lo consistiria a erradicar o modificar aquests prejudicis fent un exercici de consciència personal, però aquestes mirades no ens permeten comprendre tota la seua complexitat. En aquesta línia, els moviments i enfocaments antiracistes han fet una aguda crítica a aquestes perspectives i assenyalen que no és possible comprendre en profunditat el racisme si no es tenen en compte les relacions de poder i les asimetries socials en què aquest es fonamenta.

És important tenir en compte que els nostres comportaments, perspectives i maneres de viure mai es donen en espais o circumstàncies neutres; molt al contrari, totes les persones, de manera individual o col·lectiva, sempre estan immerses en relacions de poder que comporten privilegis i jerarquies que no responen només a la particularitat o circumstàncies individuals i personals.

Malgrat que solem imaginar el racisme d'una certa manera, aquest no ha existit sempre ni de la mateixa manera. Des de **l'enfocament decolonial**, diversos autors i autores sostenen que aquest es configura durant els segles XV i XVI, vinculat directament a la conquesta d'Amèrica, que va donar lloc a l'expansió i la consolidació del capitalisme més enllà dels límits del territori europeu. Per a ells i elles aquest esdeveniment es conjumina amb una seqüència de fets històrics, com ara l'expulsió

dels àrabs i els jueus de la Península Ibèrica, la invenció de la impremta o la Reforma Protestant, successos que van donar lloc a modificacions substancials en els modes de concebre i percebre el món (Quijano, 2000).

Així, l'aparició de la noció de “raça”² està lligada als modes de producció i extracció de riquesa dels nous territoris conquerits. Una idea que, a partir d'aquest moment, es comença a aplicar als éssers humans i que funciona com a justificació de l'esclavitud i de l'anhel d'expansió de les potències colonials europees (Carmena et al., 2017). A conseqüència d'això i, des d'aleshores, la idea de raça es presenta com una manera de classificació i jerarquització dels éssers humans en funció de característiques o diferències físiques i biològiques³.

Tot i això, cal també assenyalar que les diferències no sempre són reals, moltes vegades són imaginades, però tant en un sentit o en un altre són associades a determinats comportaments que reforcen i justifiquen jerarquies que han estat establertes prèviament (Grup Inter, 2005).

D'acord amb el Grup Inter, podríem prendre algunes idees que ens permeten concretar què és el racisme:

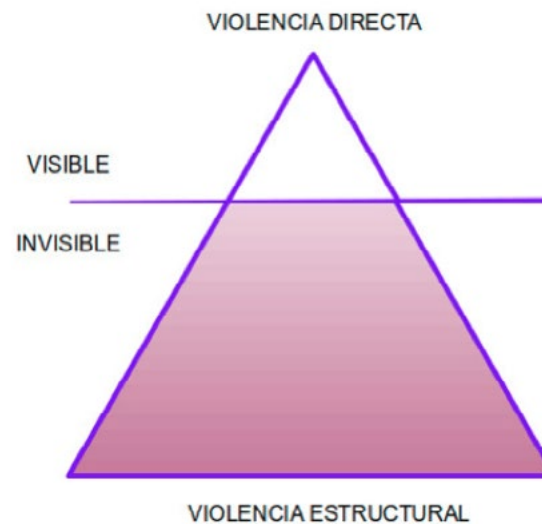
- És un comportament social, amb el suport d'idees i institucions sociopolítiques. Posseeix dinàmiques diverses i complexes que són apreses des de la infància i formen part dels processos de socialització. Per tant, diem que és un **constructe social**.

2.- Hem optat per les cometes com a forma d'assenyalar l'arbitrarietat d'aquest terme. Cal remarcar que aquest ha estat àmpliament discutit per la comunitat científica i que no hi ha unanimitat respecte a la seua validesa.

3.- Per a ampliar aquest tema, recomanem la lectura següent: <https://www.tni.org/es/publicacion/la-colonialidad-del-saber-eurocentrismo-y-ciencias-sociales>

- Funciona com una forma de **classificar les persones en grups** segons diferències fenotípiques, religioses, socials o culturals naturalitzades. Això significa que són percebudes com si sempre hagueren existit i de la mateixa manera.
- Aquestes **diferències** queden associades als comportaments de determinades persones i es generalitzen a tots els membres del grup. Per això redueix la complexitat de les persones a unes poques característiques que després són atribuïdes al grup.
- El que és efectiu del seu funcionament és que generalment aquestes diferències són fàcilment i ràpidament **identificables**, ja que depenen de la seua verificació física.
- En conseqüència, aquests mecanismes **justifiquen jerarquies** entre els grups i reforcen la idea que uns són millors que altres.
- Les jerarquies tenen la capacitat d'acceptar i de naturalitzar **desigualtats i privilegis**.
- El seu efecte és **responsabilitzar** dels desavantatges a aquells que els pateixen.

Per a visibilitzar el racisme, com el masclisme o altres formes de violències o desigualtats estructurals, s'ha fet servir la metàfora de l'iceberg. Des d'una mirada distant, aquesta imatge ens permet visualitzar una xicoteta porció del problema que emergeix per sobre de la superfície, mentre que una gran massa de la seua estructura queda submergida per sota i invisible. De la mateixa manera, la major part de les dinàmiques i dispositius del racisme, com també els d'altres discriminacions, queden ocults als nostres ulls i funcionen com a mecanismes inconscients.

Fuente: Elaboración propia

És important remarcar que el racisme no s'expressa només en la conducta de les persones individuals, sinó que opera de manera diferenciada en molts àmbits i nivells. Les persones mai ens movem en espais neutres, sinó que responem de diferents formes a normes, lleis, usos, hàbits, institucions o discursos. Per tant, diem que el racisme és un fet social que sempre té un caràcter sistèmic.

4.2.1 Racisme institucional

Així, el racisme pot expressar-se amb molta força a les institucions i donar lloc al que s'anomena racisme institucional. Si bé aquest concepte presenta diferències segons el moment històric o l'àmbit geogràfic des del qual s'aborde, en el nostre context es refereix al conjunt de pràctiques, polítiques i procediments que impedeixen o dificulten ocupar llocs en igualtat de condicions als grups i les persones racialitzades. Així, el racisme institucional es pot exercir de diverses maneres: un exemple d'això són les lleis, les normatives, els reglaments, les polítiques públiques, o els mecanismes d'accés a recursos, entre d'altres. Aquestes expressions del racisme solen executar-se per mitjà de representants institucionals, discursos polítics, empleats públics o privats encarregats d'aplicar les lleis esmentades, reglaments o lineaments institucionals o empresarials. L'important d'aquest concepte és que s'hi conjuguen elements discriminatoris i racialitzants pròpiament estructurals amb altres de vinculats amb els comportaments individuals de les persones que executen determinades funcions.

4.2.2 Xenofòbia

Tal com comentàvem anteriorment, la racialització té una eficàcia molt forta, ja que la verificació física de les diferències es basa en el fet que aquestes resulten evidents a simple vista, i fa que les classificacions siguin cregudes i creïbles (Grup Inter, 2007). No obstant això, generalment per a referir-se a un altre tipus de diferències que no necessàriament tenen a veure amb determinats trets físics, com la religió, la llengua materna, el gènere, els costums o el lloc d'origen, però que sí que tenen conseqüències discriminatòries, sol usar-se el terme xenofòbia en comptes de racisme. Aquesta expressió funciona

majoritàriament com un terme general que inclou diversos tipus de diferències atribuïbles a les persones considerades estrangeres.

4.2.3 Poder i privilegis

Per a abordar el racisme no podem passar per alt la relació entre dos conceptes com són el poder i els privilegis. Moltes vegades el racisme i la discriminació es confonen perquè solen anar estretament vinculats. En aquest sentit, és important remarcar que el racisme fonamentalment es basa en una relació asimètrica de poder en què se suposa que la “blancor” és la norma (en aquest sentit, la generalització es refereix a les persones blanques i en particular als homes blancs). Aquesta garanteix avantatges estructurals, que es concreten i es materialitzen en una situació de privilegi social i institucional davant de les persones que no ho són. Quan aquests privilegis són percebuts com un punt de partida equivalent i homologable a totes les persones, són vistos com allò “normal”.

Així, el reforç de la norma (ja siga pel color de la pell o una altra situació d'avantatge com la nacionalitat, la llengua materna, posseir un cos que compleix amb els estàndards d'allò que es valora socialment, etc.) es produeix almenys en dos sentits: d'una banda, quan tot allò que s'hi escapa és visibilitzat com una “falta” o dèficit per part d'aquelles persones que no s'ajusten a aquesta normativitat. I de l'altra, perquè en naturalitzar aquestes situacions no s'és conscient dels avantatges que això suposa i és molt difícil que es puguin reconèixer com a privilegis propis.

És important recordar que el racisme és difícilment separable d'altres conceptes com el gènere o la classe. La combinació de diverses formes discriminatòries és el que els feminismes anomenen interseccionalitat i que ampliarem més endavant.

Diferencias Clasificadoras

- Personas diagnosticadas
- Lugar de origen
- Axiológicas
- Orientación sexual
- Género
- Edad
- Clase
- Físicas
- Capacidades

Activitats:

Títol:	Contes i cançons que ens expliquen
¿A qui va dirigida?	Infantil
Objetius:	Treballar la diferència i la normalitat. Desenvolupar la sensibilitat musical a través de cançons populars.
Orientacions per a l'acció:	<p>Conte Monstre Rosa, d'Olga de Dios Ruiz. Ed.: Apila Ediciones. Aquest llibre és un àlbum il·lustrat per a comprendre i treballar el valor de la diferència. El Monstruo Rosa era diferente desde antes de nacer en un pueblo un poco aburrido. Allí todo es de color blanco y serio, y todos los habitantes son muy parecidos y actúan igual, pero algo rosa va a aparecer trayendo otros colores. També hi ha una versió adaptada a YouTube</p> <p>Conte: L'estranger. Antonia Santolaya i Berta Piñán. Ed.: Hotel Papel. Col·lecció: Violeta Infantil. Aquest és un llibre per a abordar la diferència i la diversitat en sentit ampli però sobretot pel que fa a l'origen.</p> <p>Música: Las más bellas nanas del mundo. 23 nanas desde Mali... a Japón, de Chantal Grosliéziat, Lerasle, Magdeleine Lerasle i Nathalie Soussana. Ed.: Kónilos. Recull extret de sis llibres-disc de la col·lecció «Canciones infantiles del mundo». En aquestes cançons, transmeses de generació en generació, es reflecteixen penes, alegries, pors i amors. Àudio llibres amb peces originals de cadascun dels països cantades per persones natives de diferents edats.</p>

Títol:	Pensem les notícies
A qui va dirigida?	Primària
Objetius:	Identificar situacions discriminatòries o racistes als mitjans de comunicació.
Orientacions per a l'acció:	Per parelles i durant una setmana es buscaran notícies on apareguen actituds racistes i s'enganxaran en un foli. L'últim dia, cada parella en seleccionarà una i prepararà una explicació sobre la selecció que han fet i què en pensen. Al final, es farà una posada en comú amb la resta de la classe i es dinamitzarà una conversa/debat. Recomanem facilitar el repartiment de rols com ara cuidadora del temps, dinamitzadora, torns de paraules, etc.

Títol:	Pensem les notícies
A qui va dirigida?	Primària
Objetius:	Introduir el tema de la discriminació i els diferents graus de rebuig
Orientacions per a l'acció:	Visionar el següent curtmetratge (3' 26''): For he birds. Autor: Pixar. Pàgina web: http://www.pixar.com/short_films/Theatrical-Shorts/For-the-Birds . Aquest curt permet abordar el tracte que es dona a les persones novvingudes i a les que són percebudes com a diferents. D'una manera senzilla i clara, podem treballar el tema de la discriminació i els diferents graus de rebuig. (Extret de Materiales audiovisuales para trabajar por la igualdad de trato -Accem i Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social-).

Títol:	Identitat i discriminació a l'aula
A qui va dirigida?	ESO i Batxillerat
Objetius:	Identificar situacions discriminatòries a l'escola. Reflexionar sobre la construcció de la identitat
Orientacions per a l'acció:	L'adolescència és un moment clau en la construcció de la identitat on prenen més importància els parells. Proposem el visionat del següent vídeo com a disparador d'un debat sobre la discriminació i la construcció de la identitat. Títol: Hiyab . Direcció: Xavi Sala. Abans del visionat suggerim introduir el tema amb alguns dels punts abordats en aquest capítol de la guia. A partir de les característiques del grup o d'algun esdeveniment viscut, elaborar algunes preguntes que funcionen com a disparadors del debat postvisionat. També es poden repartir rols per al debat com ara cuidadora del temps, dinamitzadora, torns de paraules, etc.

Títol:	Racisme institucional. El carrer no és per a tots
A qui va dirigida?	ESO i Batxillerat
Objetius:	Identificar situacions de racisme. Reflexionar sobre el racisme institucional.
Orientacions per a l'acció:	Introduir el tema de racisme i les seues múltiples expressions a la vida quotidiana. Es pot preguntar a l'alumnat si mai han viscut o saben què són les identificacions policials per perfil racial. Recollir les respostes i proposar el visionat del següent vídeo: " ¿A ti qué te parece? A un alemán no lo voy a identificar " (Campanya de SOS Racismo). També es poden visionar altres experiències paregudes en aquest enllaç . Es pot incloure per a la reflexió el testimoniatge d'expressions de microracisme explicades en primera persona. En aquest enllaç trobareu el vídeo .

4.3 Què són els discursos d'odi?

Si bé no hi ha una única manera de definir què són específicament els anomenats discursos d'odi, segons el Grup Inter (2022)⁴ podríem dir que “són accions comunicatives que contenen càrrega discriminatòria que van dirigides cap a persones que pertanyen a col·lectius històricament oprimits” (2022, p. 24). Aquestes accions solen adobar un terreny en què sí que es poden donar situacions d'agressions físiques i explícites. Però també tenen conseqüències indirectes o implícites, com ara provocar el desinterés o el desenganxament de la participació social i política de les persones objecte d'aquestes agressions, siga perquè poden sentir-se amenaçades o bé perquè la presència d'un discurs moltes vegades omnipresent els recorda que no pertanyen al grup majoritari o de referència.

Exemples d'això són la discriminació cap a les persones amb **identitats de gènere o pràctiques sexuals diverses no normatives**, identificades o no amb el col·lectiu LGTBIQ+; les diferents expressions del **masclisme** que manifesten o reforcen les opressions que viuen les dones pel fet de ser-ho; i també el **racisme** que, com hem vist anteriorment, es refereix a les discriminacions cap a les persones pel seu color de pell, procedència o ètnia. Un altre exemple és l'anomenat **capacitisme**, que també pot protagonitzar aquests discursos quan es dirigeixen a persones que no encaixen amb la normativitat per les seues capacitats físiques, intel·lectuals o per estar diagnosticades. El **classisme** també és una forma estesa de discriminació cap

4.- Laforgue-Bullido, N., Quirós-Guindal, A., Izquierdo-Montero, A. i Lorón-Díaz, I. (2022). #NonosRayes. Una guía práctica para hablar sobre discursos de odio en espacios educativos. Madrid: Centro Reina Sofía Sobre Adolescencia y Juventud, Fad. 2022. DOI: 10.5281/zenodo.6817361

a les persones identificades com a classe social baixa. També podem identificar discursos pejoratius o discriminatoris per qüestions d'edat, tant els dirigits a persones grans per considerar que ja no són útils per a la societat, com a les joventuts o les infàncies per creure que són menys capaces que les persones adultes. D'això en diem **edatisme**, però quan es tracta específicament d'una concepció de superioritat adulta, se sol utilitzar el terme adultocentrisme. A l'adolescència, però també de manera cada vegada més estesa, les persones amb **cossos no normatius** o que no responen a determinats patrons estètics o saludables, solen ser objecte de discursos o actituds despectives i ofensives. Com veiem, són moltes les causes vinculades als discursos d'odi, però el substrat està relacionat amb un model normatiu basat en la blancor, la masculinitat i un sistema de producció capitalista.

4.3.1. . Funcions dels discursos d'odi

Segons la pàgina web de l'Ajuntament de Barcelona, #BCN vs Odi, una de les funcions d'aquests discursos és desacreditar les persones i els grups vulnerables, justament a través de la reproducció d'estereotips o rumors que els assenyalen com a bocs expiatoris de problemàtiques socials no resoltes o que generen inquietud a certs sectors. Això té la particularitat d'afectar de manera negativa la percepció general que es té d'aquestes persones o col·lectius.

Tot i això, els seus efectes també poden condicionar la representació que els mateixos grups victimitzats tenen de si mateixos i influir en el seu autoconcepte. Les expressions d'aquests discursos, tant si es donen de manera velada com quan es donen en forma d'amenaques o assetjament, poden generar quadres d'ansietat o altres problemes de salut mental a les víctimes. Fins i

tot, en casos extrems, aquests poden derivar en suïcidi, un tema molt sensible i que ha costat abordar malgrat les dades preocupants i l'increment de la seua prevalença entre la joventut i les infàncies en els darrers anys.

Així, la deshumanització que generen els discursos d'odi funciona com l'avantsala dels actes violents que, com hem vist, poden tenir diverses formes (vandalisme o profanació, agressions físiques o sexuals, assassinats o terrorisme). Lamentablement, la història recent ens ha demostrat que aquests discursos són el germen i el substrat de formes extremes de violència com el genocidi, que aspira a l'extermini i la desaparició de persones o grups.

4.3.2 Espais on es manifesten

Els espais on es manifesten, però també on es generen i reproduïxen els discursos d'odi són:

- L'espai públic: podem veure'l en pintades al carrer, en actes vandàlics sobre determinats símbols que representen algunes minories ⁵, o en la profanació de llocs de culte o cementeris. També en forma d'insults, assetjament, difamació o agressions físiques.
- Internet i xarxes socials: cada vegada més, internet és un mitjà d'expressió d'aquests discursos, que es poden donar en pàgines web, blocs, fòrums o xarxes socials.

5.- Entenem minoria no només en funció de la quantitat, sinó sobretot en relació amb el lloc ocupat a les estructures de poder.

- Els mitjans de comunicació: la ràdio, televisió o premsa escrita solen ser també espais de propagació de discursos d'odi, generalment a través de notícies no contrastades com les anomenades fake news, o notícies tendencioses que els propicien.

Font: <https://ajuntament.barcelona.cat/bcnvsodi/que-es-el-discurs-d-odi/>

4.3.4 Com podem enfrontar-nos-hi?

Com hem vist al llarg d'aquest capítol, els prejudicis i estereotips solen ser un substrat propici per a la generació, confirmació i reproducció de discursos d'odi; per això és important la implicació de la societat en general i les seues institucions, tenint present, tal com comentem al punt 4.1, el seu funcionament i la dificultat per a desmuntar-los. Per això, és fonamental el compromís de les administracions públiques i privades, els serveis socials, els mitjans de comunicació, l'escola i l'acadèmia, les empreses i les entitats de diferent tipus. En aquest sentit, algunes recomanacions solen ser:

- Buscar dades objectives i contrastables.
- Donar-se un temps de reflexió per a preguntar i conèixer les motivacions i els interessos de les altres persones. En l'àmbit institucional, és fonamental facilitar espais que propicien l'empatia i la sensibilitat sobre aquests temes.
- Qüestionar les generalitzacions i els prejudicis sobre determinades persones i grups. Recordem que tota generalització és sempre injusta per a algú.
- Tenir en compte que totes les persones som capaces de relacionar dades i arguments per a formar una narrativa coherent i alternativa abans d'acceptar de manera automàtica els discursos que inciten a l'odi.
- Denunciar si hem estat víctimes o hem presenciat situacions de violència o odi.

Títol:	Contacontes
A qui va dirigida?	Infantil
Objectius:	Treballar la tolerància i la diversitat. Qüestionar els estereotips vinculats a trets físics..
Orientacions per a l'acció:	<p>Conte: Orelles de papallona, de Luisa Aguilar i André Neves. Ed.: Kalandraka. Col·lecció: Libros para soñar. Aquest àlbum il·lustrat facilita abordar el tema de la tolerància i les diferències. Tenir les orelles de papallona, els cabells indomables, ser més o menys prims o primes o qualsevol altre tret físic no és motiu de discriminació. Tracta amb humor i imaginació la possibilitat de transformar allò que pot ser motiu de burles en una cosa positiva i enriquidora.</p> <p>Conte: Motxilles, de Lyona i Marc Torrent Barceló. Ed.: Grup62. Aquest llibre permet abordar el tema de la no discriminació, l'educació en valors i els sentiments. A Lis li agrada jugar i compartir amb les seues amigues, però a poc a poc s'adona que no la tracten amb el mateix afecte i la motxilla s'anirà carregant de sentiments que li pesen molt. Es pot trobar també en versió audiolibre.</p>

Títol:	Qui ha dit discursos d'odi?
A qui va dirigida?	Primària: 2n i 3r cicle
Objectius:	<p>Introduir què són els discursos d'odi.</p> <p>Identificar discriminacions a la vida quotidiana.</p> <p>Ubicar situacions discriminatòries en funció de la seua visibilitat.</p>
Orientacions per a l'acció:	<p>Després que la persona facilitadora introduísca el concepte dels discursos d'odi i les diverses discriminacions, se sol·licita a l'alumnat que, en grups de no més de tres, busquen a la premsa alguna situació de discriminació, o pensen en alguna que hagen viscut. N'hauran d'escollir una i apuntar-la en un post-it. Al mateix temps, es prendrà la imatge d'un iceberg en paper o es projectarà de manera que totes puguin veure-la. Cada grup explicarà la situació escollida, enganxarà el seu post-it en algun lloc de la imatge en funció de la seua visibilitat, i respondrà les preguntes següents:</p> <p>Com de visible és la discriminació en aquesta situació? Qui hi va participar? Creus que totes les persones la viuen de la mateixa manera? Quins comentaris creus que l'alimenten o justifiquen?</p> <p>Després de la presentació, es dinamitza un debat amb la finalitat de proposar accions que podrien prevenir, modificar o restaurar les situacions exposades. Variacions: les preguntes poden variar en funció de l'edat o la maduresa del grup.</p>

Títol:	Anàlisi d'un cas ⁶
A qui va dirigida?	ESO - Batxillerat
Objectius:	Identificar què són els discursos d'odi, en quins espais es donen i quins agents intervenen. Reconèixer els mecanismes que els produeixen. Ubicar situacions d'incitació a l'odi en funció de la visibilitat.
Orientacions per a l'acció:	La persona facilitadora preguntarà al grup què entén per discursos d'odi; la finalitat és identificar col·lectivament les idees prèvies en relació amb aquest terme. Després presentarà el següent cas, projectant-lo a la pissarra o en paper perquè totes puguin llegir-lo. En un poblet el nom del qual no volem recordar –perquè podria haver succeït en qualsevol altre–, un home caminava amb el seu fill de set anys pels afores i anaven observant els camps que envoltaven el poble. “Mira, això són carabasses”, “allò són melons d'Alger”, deia Manuel –l'home– al seu fill xicotet. Durant el camí, també van trobar un gran hort sembrat de faves i es van acostar a veure-les. Mentre estaven ajupits davant de les faves, va eixir de casa el propietari de les terres i, pensant que Manuel i el seu fill li estaven robant les faves, va disparar dues vegades. Manuel va caure a terra, ferit, i després va morir. El fill xicotet es va salvar, però va patir l'escena. Ell és gitano, igual que ho era el seu pare Manuel. Podríem esperar que la majoria de la gent pensara: “Vaja, quina violència per part de l'amo! És proporcionat o just disparar per un grapat de faves? Per què ho haurà fet?” Tot i això, no tots els discursos que van aparèixer anaven en aquesta línia... també van sorgir missatges sorprenents (o no tan sorprenents, depén de com ho mirem! No?).

...

6.- Activitat adaptada a partir de la proposta de la guia FAD #NonosRayes. Una guía práctica para hablar sobre discursos de odio en espacios educativos

Proposta per a dinamitzar la reflexió:

La finalitat és comprendre com alguns discursos han pogut influenciar l'imaginari de l'amo de l'horta. De manera que, en veure un home gitano dins de la seua propietat, haja decidit disparar. Es tracta d'imaginar quin tipus de missatges han pogut generar una resposta tan desmesurada per part del propietari; amb aquest objectiu, es repartiran una sèrie de rols com:

- Influencer, instagramer o youtuber amb fama
- Presentadora o presentador de telenotícies o programa de tertúlies
- Familiar durant el sopar
- Polític o política a la TV
- Algú en un grup d'amistats
- Pintada en un mur del barri
- Personal de seguretat d'un supermercat
- Algú a la cua del forn
- Empresa de seguretat anunciada a la TV

Variacions: es pot fer un joc de rols en què s'interpreten aquests papers o bé, en parelles, pensar/imaginar aquests missatges escrivint xicotets diàlegs que després es posaran en comú amb tot el grup. La dinamització posterior pot tractar les preguntes següents: Tenen tots els personatges el mateix abast? Com van influir aquests missatges en la nostra manera de pensar? Quin paper tenen les emocions en tot això? Haguera passat el mateix si la persona que estava agafant les faves fora una dona blanca anciana? Tenim totes les persones les mateixes possibilitats de patir discursos d'odi? I som participants de la seua expansió d'alguna manera? Per què?

4.4. Interseccionalitat

Per a saber a què ens referim amb interseccionalitat, ens caldrà reprendre algunes idees. Tal com comentàvem anteriorment, el terme raça no està acceptat de forma unànime per tota la comunitat científica, però es continua utilitzant amb molta freqüència malgrat l'ampli i profund debat que genera. Per aquest motiu, des d'alguns sectors actualment es prefereix parlar de persones o col·lectius racialitzats i no de raça, ja que així s'assenyala la construcció social del terme i la seua contingència, i ens allunyem de nocions essencialistes o naturalistes.

Així, aquest desplaçament aconsegueix desnaturalitzar la diferència i revela la idea de raça com a relació social i política més que com una categoria estàtica i abstracta. D'aquesta manera, es posa al centre la qüestió del poder com a aspecte fonamental i s'articulen de manera inseparable raça i classe social (Nadi, 2017). Tal com ens recorda Nadi, la classificació i jerarquització dels éssers humans en ètnies va fer que el racisme quedara subjecte a relacions de poder en les quals "raça", classe i gènere van quedar estretament vinculades.

Dit això, podríem definir de manera molt sintètica la discriminació interseccional com **aquelles situacions en què es donen alhora diferents tipus de discriminacions** (ètnia, gènere, classe, religió o capacitats...).

La interseccionalitat és un terme jurídic que va aparéixer en un treball de Kimberlé Crenshaw l'any 1989. Encara que no era la primera vegada que s'utilitzava, va adquirir notorietat perquè va obrir un moment de profunda reflexió teòrica. Primer, per

part de les feministes afroamericanes dels Estats Units, que són les que a partir d'aquell moment el van posar en circulació de manera molt operativa i, més tard, per altres feminismes. Així, després de la dècada dels 80 i els 90 és quan va cobrar més interès i va aconseguir evidenciar la importància d'analitzar com s'articula el gènere amb altres discriminacions.

Històricament, les dones de diferents àmbits i geografies han denunciat com la identitat sexual es combina de diverses maneres amb altres identitats assignades o autoassignades com la de classe o l'ètnia. Però el que és original i transgressor és que ho van fer des de les seues pròpies situacions vitals; és a dir, en primera persona del singular o del plural, cosa que va permetre visibilitzar altres opressions. Així, des de la pràctica, però també en termes teòrics, aconsegueixen discutir fortament nocions com objectivitat o universalitat, alhora que es distancien de certs feminismes hegemònics.

Sens dubte, la part important d'aquest concepte és que va resultar ser una eina fonamental en la defensa dels drets humans i la lluita contra la discriminació. No obstant això, és important assenyalar que la interseccionalitat no fa referència a la simple addició o juxtaposició d'exclusions, sinó a aquests espais intermedis o d'intersecció que replantegen de manera profunda els marcs de referència (Sord, 2017).

Per tant, la interseccionalitat assenyalava categories o factors que defineixen una situació concreta d'exclusió que té la capacitat de reduir o suprimir el reconeixement de drets i llibertats fonamentals en l'àmbit econòmic, social o cultural. En aquest sentit, la discriminació interseccional posa en evidència que les exclusions es donen amb diferents intensitats i amb una especificitat pròpia que varia en cada situació.

En el nostre context proper podríem trobar diversos exemples d'això, però potser al nostre territori siguen les dones gitanes les que ho han encarnat amb més força i les que en els darrers anys han demanat el reconeixement d'almenys aquesta doble o triple discriminació: per ser gitanes, dones i majoritàriament de pocs recursos, per tant, amb poques o nul·les possibilitats d'accedir a estudis més enllà dels obligatoris.

Així, les dones gitanes/romanís (però també les indígenes en altres contextos) expressen, a més, que pateixen una doble dimensió discriminatòria que té lloc tant dins de la mateixa comunitat a què pertanyen com fora. Una situació que opera fortament en relació amb l'accés a béns i serveis, sobretot en l'àmbit laboral, sanitari, educatiu o fins i tot afectiu (Sordo, 2017).

És important assenyalar que el concepte d'interseccionalitat és una aportació dels feminismes no hegemònics que ha tingut una repercussió important en les ciències socials i des d'aleshores s'ha enriquit amb les contribucions d'autores, activistes i advocades d'arreu del món.

Títol:	Discriminació interseccional en el nostre context
A qui va dirigida?	Primària: 2n i 3r cicle
Objetius:	Buscar i analitzar notícies on es puga aplicar el concepte d'interseccionalitat. Aplicar i portar a la pràctica aquest concepte de manera crítica.

...

Orientacions per a l'acció:

Després que la persona facilitadora introduísca aquesta idea en grups de no més de tres integrants, aquests hauran de buscar notícies o situacions properes en què intervinguen diferents factors de discriminació com ara el gènere, l'edat, les capacitats, etc., en què es puga aplicar la idea d'interseccionalitat. Hauran de conversar sobre qui intervé en aquestes situacions, on i quan es donen. Després, els sol·licitarem que elaboren un relat, en forma de vinyeta, mural o telenotícies en què expliquen la situació tenint en compte allò treballat a l'aula. Per a això, poden servir de base la metàfora de l'encreuament de camins, les matrioixques russes o les figures de colors que se superposen configurant nous tons.

Títol:	Llegim junts
A qui va dirigida?	Primària: 3r cicle. ESO: 1r cicle
Objetius	Tractar el tema de l'homosexualitat femenina, l'amistat, els rols i l'expressió de gènere.
Orientacions per a l'acció:	Lectura recomanada. Érase una vez dos princesas, de Katie O'Neill. Ed.: La Cúpula. Des d'una perspectiva de gènere, aquest llibre aborda el tema de rols en relació amb la sexualitat, la raça, la classe...

Títol:	Discriminació interseccional. Anàlisi d'un cas.
A qui va dirigida?	ESO
Objetius:	Analitzar un cas concret de discriminació interseccional. Proposar-hi possibles actuacions.

Orientacions per a l'acció:

Presentem ací un cas que forma part de l'Informe Anual FSG 2018 ⁷. És un treball que presenta i analitza 232 casos de discriminació i on es proposen avanços i bones pràctiques.

Fets: Una adolescent que pertany a la comunitat gitana de Palència va arribar a un centre comercial amb unes bosses de la compra. Va entrar a una de les botigues i es va trobar que la dependenta no li treia els ulls de damunt i la seguia per tot el local. En un moment donat, la dependenta la va increpar i li va sol·licitar que marxara immediatament perquè sabia que volia robar, i li va dir que "totes les gitanes són iguals".

Proposta: En grups xicotets, analitzar i contextualitzar aquesta situació. Quins tipus de discriminacions apareixen en aquest cas? Com operen ací els estereotips? Què creus que va fer la jove i què hagueres fet tu al seu lloc?

Desenllaç: Intervenció de la Fundació Secretariado Gitano: la xica va explicar l'incident i va dir que la situació l'havia fet sentir molt malament, així que se'n va anar de la botiga i no hi va tornar. Des de la FSG, la van assessorar i informar sobre com podia actuar en aquests casos: si la situació es repetia, havia de sol·licitar el full de reclamacions del comerç per a denunciar els fets. A més a més, se li va oferir assessorament i suport des del Departament d'Igualtat. En aquest cas, la jove i la FSG van decidir no prendre mesures, ja que el fet no va ser informat al seu moment i, com havien passat diversos mesos, dificultava un altre tipus d'intervenció.

Títol:	Lectures per a pensar
A qui va dirigida?	ESO - Batxillerat
Objectius:	Treballar la història contemporània travessada per la reivindicació dels drets civils.
Orientacions per a l'acció:	<p>Lectura recomanada: Stuck rubber baby. Mundos diferentes (2016/1995. Astiberri), de Howard Cruse.</p> <p>El llibre s'endinsa en la història més activa dels Estats Units en la lluita pels drets civils de les dècades dels 60 i 70. Tracta de manera transversal la sexualitat, la raça i altres col·lectius oprimits de l'època.</p> <p>Novel·la gràfica: Tamara de Lempicka, de Virginie Greiner i Daphné Coll. Ed.: Planeta Comic.</p> <p>Llibre amb què es pot tractar com a valor transversal la igualtat entre sexes o altres condicions sexuals dins del món de l'art; en concret, durant l'època de l'art-déco.</p>

7.- Podeu accedir a l'informe complet a través d'aquest enllaç: https://www.gitanos.org/centro_documentacion/publicaciones/fichas/125743.html

Títol:	La interseccionalitat explicada per elles mateixes
A qui va dirigida?	ESO - Batxillerat
Objetius:	Comprendre situacions diferents d'interseccionalitat de manera situada.
Orientacions per a l'acció:	El juny de 2022, el canal Encuentro va produir una sèrie de capítols que va titular Cartografia feminista. El cicle reuneix dones, activistes feministes i membres de la comunitat LGBTTTIQ+, que expliquen conceptes i paraules clau del feminisme. En aquest enllaç podem trobar diversos capítols amb els quals es pot treballar: la interseccionalitat, la grassofòbia, la feminització de la pobresa, o l'autopercepció no binària, entre d'altres.

Títol:	Cinefòrum
A qui va dirigida?	Batxillerat
Objetius:	Visionar i analitzar una pel·lícula en funció del concepte d'interseccionalitat.
Orientacions per a l'acció:	<p>Visionar i analitzar la pel·lícula Precious: Based on the novel 'Push' by Sapphire, de Lee Daniels i Geoffrey Fletcher. Adaptació de la novel·la Push .</p> <p>Esquema d'anàlisi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Presentació del film: <ol style="list-style-type: none"> 1.1. Breu introducció/ressenya del film. Dades del director i del guionista, si n'hi ha. Context històric en què se situa la història. 2. Anàlisi a partir de la presentació del tema: <ol style="list-style-type: none"> 2.1. Sobre el guió. Què podem dir de la història que conta? Ens aporta res? Què? El que hem treballat a l'aula ens ajuda a interpretar la història que explica? En quin sentit? 2.2. Perspectiva/mirada. Com presenta el director el seu punt de vista? Com ens mostra els fets més rellevants? Com ens situa com a espectadors (com a testimonis, com a còmplices...)? Aconsegueix afectar-nos? Com o amb quins elements? 2.3. Estètica. Ací poden comentar quins han sigut els aspectes que més els han cridat l'atenció, si són coherents o no amb la història, si aporten o no al relat... 2.4. Altres aspectes. Comentar els trets o les peculiaritats que trobem interessants com a públic en relació amb la història. Aquest esquema es pot fer servir per a l'anàlisi d'altres pel·lícules.

4.5 Diversitat funcional, inclusió

Tal com hem vist al llarg d'aquest capítol, la diversitat sempre és present i es manifesta de múltiples maneres i amb diferents intensitats. Així, la manera de mencionar-la també varia, però, siga quina siga, mai és neutra i sempre comporta valors i formes particulars de veure el món. Quan ens referim a la diversitat en funció de les capacitats de les persones, solem parlar de diversitat funcional, però històricament no ha sigut l'única manera de fer-ho. Tanmateix, actualment hi ha un consens d'utilitzar formes que no impliquen connotacions negatives. En aquesta línia, hi ha dos corrents majoritaris per a anomenar aquestes situacions: una que fa referència a persones amb discapacitat i una altra que parla de persones amb diversitat funcional. Però el que és important i el que ací ens interessa és que totes dues posen en primer pla la persona en relació amb la igualtat d'oportunitats i la no discriminació.

No obstant això, en els discursos i accions educatives ha sigut molt freqüent parlar de diferència, o fins i tot de diversitat, cosa que en la pràctica ha contribuït a hipertrofiar les diferències de manera condescendent i classificatòria i, en conseqüència, també jerarquitzant. En l'àmbit educatiu, això es materialitza quan, en classificar les diferències, es promouen perilloses estigmatitzacions que resulten no ser plenament inclusives.

Per això, a l'hora de pensar o dissenyar una acció o intervenció, és important posar sempre en primer pla la idea de justícia social i no discriminació davant de la diversitat. En aquests casos és útil preguntar-nos a qui beneficia i a qui perjudica l'acció o la intervenció que realitzarem.

No es tracta de negar les diferències; al contrari, és important que les tinguem molt en compte, sobretot perquè aquestes ens parlen de quins són els punts de partida de cadascú, tant dels desavantatges com dels privilegis, però sobretot de les possibilitats que ens presenten. Possibilitats que no són només per a les persones amb suposats desavantatges, sinó per a totes aquelles amb què es comparteixen activitats i espais comuns.

Quan tractem aquests temes és molt freqüent sentir alguns termes que es poden prestar a certa confusió, com són: exclusió, segregació, integració o inclusió, entre altres. Una manera molt usual de mostrar-los gràficament ha estat la representada en la Figura 2.

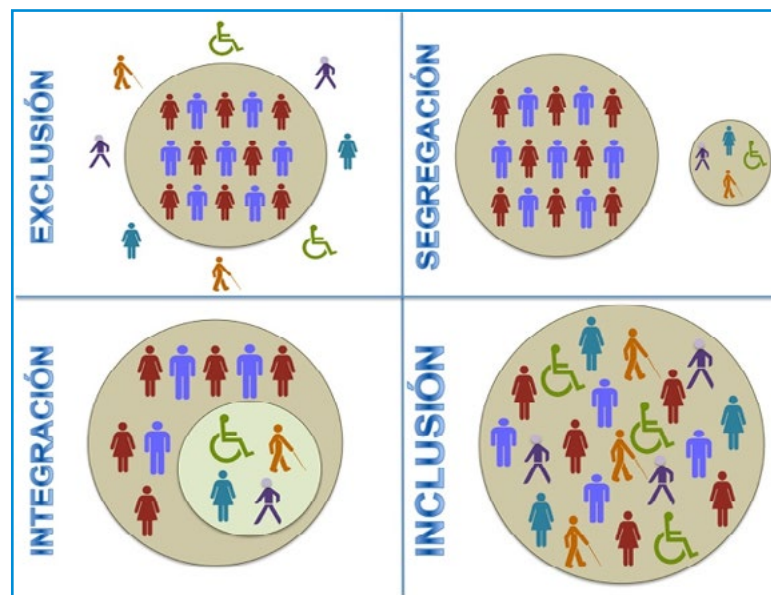

Figura 2: Integración, exclusión, segregación e inclusión. Fuente: <http://responsabilidadsocialcorp.blogspot.com>.

No obstant això, perquè hi haja una verdadera inclusió, no és suficient amb la presència d'aquelles persones que han estat excloses prèviament, sinó que cal un canvi de concepció més profund que ens interpel·le a totes les persones més enllà de les nostres suposades diferències. En aquest sentit, es tracta d'obrir espais i possibilitats de plena participació en els assumptes comuns, tenint en compte que “totes les formes d'inclusió i exclusió són socials, i sorgeixen en la interacció entre les persones i els contextos en què es desenvolupen” (Booth i Ainscow, 2015, p. 24).

Així, la diversitat funcional, com qualsevol altre tipus de diversitat, té dues dimensions: una que involucra les particularitats de la persona i una altra vinculada a l'entorn. Tot i això, no podem pensar-les de manera aïllada, sinó en interacció constant. Per això, demanen una mirada global que valore en cada cas, i de manera integral, tant els factors que hi intervenen de manera limitant com aquells potencialment capaços d'obrir espais de possibilitat.

A la guia Diversidad sin barreras, podrem trobar algunes pautes generals a tenir en compte a l'hora de pensar o adaptar una intervenció. També trobarem algunes especificacions de les diferents manifestacions de la diversitat funcional i la manera de tractar-les.

Reprenem ací algunes recomanacions per a docents i educadores:

- Conèixer la persona: és fonamental donar-se un temps i un espai per a conèixer els seus gustos, desitjos, expectatives, necessitats, etc., i així establir una relació de confiança, escolta i cura mútua.

- Identificar de quin tipus de diversitat funcional es tracta: cal que ens informem sobre el tipus i el grau de diversitat funcional de la persona, tenint en compte que aquestes comprenen un ampli ventall amb característiques particulars i graus diferents. Per tant, amb necessitats que mai són homogènies o equivalents.
- Conèixer la família o l'entorn afectiu: és important saber el context de la persona i la família sol ser un element significatiu a tenir en compte. Aquesta, o l'entorn en què es desenvolupa la seua vida quotidiana, ens pot donar informació valuosa sobre les seues necessitats, grau d'autonomia, gustos, malalties, habilitats, destreses i capacitats... i també sobre com es relaciona amb altres persones. A més, això pot ser un primer pas per a crear vincles amb la persona i el seu context més proper.
- Conèixer el seu entorn: és important també saber si la persona està vinculada a alguna associació, quins són els recursos comunitaris de què disposa, si compta amb xarxes veïnals i afectives que li donen suport, etc.
- Contactar amb l'entitat o amb altres espais de participació: en general, en el nostre context, les persones amb algun tipus de diversitat funcional estan vinculades a alguna associació o entitat que treballa per a donar resposta a les seues necessitats des d'una perspectiva professional, però també pot estar vinculada a altres espais informals. Això ens pot ajudar a armar un mapa més complet de la situació.
- Organitzar de la informació: una vegada recollida la informació, és pertinent posar-la en ordre i analitzar-la amb deteniment per a adaptar-la a les necessitats concretes de la persona.

- Posar en comú amb l'equip de treball: és important compartir amb l'equip l'anàlisi feta per tal de coordinar accions informades i des d'una perspectiva positiva i potenciadora d'oportunitats. Això sí: cal tenir sempre molt present la confidencialitat de la informació i el respecte a la privacitat de la persona i el seu entorn.
- En aquest sentit és IMPORTANT mantindre una postura ètica en relació amb el coneixement que tenim de la persona i recordar que existeix una llei de protecció de dades. Aquestes dades són d'ús específic de les entitats, i és la família qui ha d'autoritzar l'ús fora d'aquestes.

Algunes idees generals que cal tenir en compte per al disseny d'activitats:

1. Les activitats i les dinàmiques han de ser cooperatives i no de competició.
2. Oferir igualtat d'oportunitats.
3. Incorporar les fortaleeses i habilitats de les persones que hi participen.
4. Facilitar que es generen relacions entre iguals.
5. Fomentar que es posen al lloc de l'altra persona.
6. Promoure que el grup es conega millor.

Per a concloure compartim algunes idees clau i suggeriments generals, però no menys profunds, d'un educador que treballa amb persones amb diversitat funcional greu per a aquelles educadores que es fan preguntes al respecte i busquen millorar les seues pràctiques.

Suggeriments :

- Treballar sempre a partir de les capacitats i no a partir de les limitacions.
- Abandonar les perspectives convencionals i cercar formes noves i creatives per a abordar cada situació particular.
- Avaluar els processos i no els resultats preestablerts.
- En tota proposta, oferir sempre altres possibilitats d'acció.
- Promoure situacions compartides amb altres persones més enllà de les diferències reals o imaginades.
- Dirigir menys i acompanyar-ne més.
- Flexibilitzar les normes i adaptar l'estructura a les persones i no al revés.
- Valorar els canvis menuts.
- Totes les persones som en col·lectiu, per tant, l'autonomia personal s'aconsegueix amb l'aprenentatge que es produeix a la vida compartida.
- Comprendre que hi ha altres formes de comunicació que escapen a les convencionals i que no sempre podem llegir-les com a problemes de conducta.

José Antonio García Artal,
Educador

Títol:	Contes i àlbums il·lustrats
A qui va dirigida?	Infantil
Objetius	Introduir la inclusió i la diversitat funcional.
Orientacions per a l'acció:	<p>Lectures recomanades.</p> <p>— Quatre petites cantonades de no res, de Jérôme Builler. Editorial Joventut. Col·lecció: Grans àlbums il·lustrats. Tracta la diferència de manera senzilla i gràfica. "El petit Quadrat vol jugar a casa dels seus amics els Petits Rodons, però no passa per la porta perquè la porta és rodona com els seus amics!"</p> <p>— El cassó del Gerard, d'Isabelle Carrier. Editorial Joventut. Gerard sempre arrossega un casset darrere seu. No sap ben bé com li va caure a sobre, però a causa d'aquest casset, Gerard ja no és del tot com els altres.</p> <p>— El llibre negre dels colors, de Menena Cottin/Rosana Faría. Ediciones Tecolote. És un llibre il·lustrat en blanc i negre. Les creadores ens ressenyen com mostrar els colors usant altres sentits.</p>

Títol:	Accessibilitat al nostre context
A qui va dirigida?	Primària – ESO – Batxillerat
Objetius	Fer un mapa dels problemes d'accessibilitat per a les persones amb diversitat funcional.
Orientacions per a l'acció:	<p>En grups menuts faran un mapa del barri on registraran els punts que no estan adaptats per a les persones amb diversitat funcional i els que sí (assenyalant com estan resolts). Materials: retoladors, cartolines o rotllos de paper, tisores, revistes velles, fils o qualsevol material que puga servir per a fer els mapes. Es poden consultar en aquests enllaços alguns referents de mapes col·lectius:</p> <p>1- La aventura de aprender.</p> <p>2- Manual Mapeo Colectivo.</p>

RECURSOS

Materials per a aprofundir sobre alguns dels temes tractats:

- Guia pedagógica para una educación intercultural, anti-racista y con perspectiva de género <https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/170102spa.pdf>
- Guia didáctica. Uso de las redes sociales para combatir el antigitanismo https://rromanipativ.info/wp-content/uploads/2021/02/Uso-de-las-redes-sociales-para-combatir-el-antigitanismo_digital-1.pdf
- Podcast “No hay negros en el Tíbet”. Programa radiofònic de Frank T., Asaari Bibang i Lamine Thior. S'aborden diferents situacions de racisme viscudes pels seus protagonistes a l'estat espanyol.
- BCN Acció Intercultural, Ajuntament de Barcelona. En aquest espai es poden trobar recursos i vídeos molt interessants i actualitzats per a treballar el racisme i els estereotips. <http://ajuntament.barcelona.cat/bcnacciointercultural/ca>

També un enllaç directe a la xarxa antirumors amb material i recursos útils per a treballar a l'aula. <https://ajuntament.barcelona.cat/bcnacciointercultural/ca/estrategia-bcn-antirumors/xarxabcnantirumors>

- Edualter és un espai i repositori de recursos per a treballar sobre diferents temes. Es poden iniciar cerques en funció de l'àmbit educatiu, edat o característiques del material <http://nova.edualter.org/ca>

- Aula Intercultural és un portal sobre educació intercultural amb diferents materials i on es publiquen informes actualitzats o formacions sobre diversos temes vinculats a la interculturalitat. <http://www.aulaintercultural.org>
- Per a treballar prejudicis amb alumnat de secundària i batxillerat, recomanem algunes tècniques com el teatre social. En aquest enllaç trobarem la guia de la FAD Desactiva tus prejuicios piénsalo otra vez <https://www.campusfad.org/desactiva-tus-prejuicios/#guiadidactica>
- En aquesta web trobarem informació sobre les múltiples discriminacions que pateixen les dones racialitzades, així com sobre les estratègies per a fer-hi front. <https://afrofeminas.com/>
- Revista: Pikara Magazine. És una revista on s'aborden temes vinculats amb les lluites feministes, així com la seua relació amb altres lluites socials.
- Guia produïda per la fundació Secretariado Gitano en què s'aborda específicament el concepte d'interseccionalitat referit a les dones gitanes. https://www.gitanos.org/centro_documentacion/publicaciones/fichas/123522.html

BIBLIOGRAFIA

- Aguilar Idañez, M. y Buraschi, D.(2001). Racismo institucional. ¿De qué estamos hablando? Recuperat de <https://contra-informacion.es/racismo-institucional-de-que-estamos-hablando/>
- Booth, T. y Ainscow, M. (2015). Guía para la Educación Inclusiva. Desarrollando el aprendizaje y la participación en los centros escolares. Madrid: OIE.
- Camarena, M. Garcés, A. Guerrero, A. Riedemann, A. y Stang, F. (2017). Guía pedagógica para una educación intercultural, anti-racista y con perspectiva de género. Santiago: PRIEM-UAH-FUSUPO.
- Del Olmo, M. y Osuna, C. (2017). Racismo. Un análisis del poder y los privilegios. En Aguado, T., Mata, P. Educación Intercultural (pp. 135-169). Madrid: UNED.
- Inter, G., y Aguado Odina, T. (2007). Racismo: qué es y cómo se afronta: una guía para hablar sobre racismo. Madrid: Pearson Prentice-Hall.
- Laforgue-Bullido, N., Quirós-Guindal, A., Izquierdo-Montero, A. y Lorón-Díaz, I. (2022). #NonosRayes. Una guía práctica para hablar sobre discursos de odio en espacios educativos. Madrid: Centro Reina Sofía Sobre Adolescencia y Juventud, Fad.
- Lluch, X., y Salinas, J. (1996). La diversidad cultural en la práctica educativa. Materiales para la formación del profesorado en Educación intercultural. Madrid: MEC.

- Quijano, Aníbal (2000) Colonialidad del poder, eurocentrismo y América Latina. En Lander, E., La colonialidad del saber: eurocentrismo y ciencias sociales (pp. 102-246). Perspectivas latinoamericanas. Buenos Aires: CLACSO. Cfr. Recuperat de <http://www.clacso.org/wwwclacso/espanol/html/libros/lander/10.pdf>
- Nadi, S. (17 de novembre 2017) ¿qué es la lucha de las razas sociales? Periódico digital El salto. Recuperat de <https://www.elsaltodiario.com/1492/que-es-la-lucha-de-las-razas-sociales->
- Sordo Ruz, T. (2017). Guía sobre la discriminación interseccional. El caso de las mujeres gitanas. Madrid:Fundación Secretariado Gitano.